

КЛЬОВА Людмила Камільянівна

вчителька початкових класів та історії Авдіївської загальноосвітньої школи I–II ступенів №1 відділу освіти військово-цивільної адміністрації м. Авдіївка Донецької області (Звання – старший учитель)

Урок з українознавства для учнів 1 класу

Тема. Колиска роду – українська хата

Мета: виховувати повагу до національних та родинних традицій українського народу.

Завдання:

– розширити в учнів знання про Батьківщину, український національний побут, народні традиції, що пов'язують людей однієї країни;

– ознайомити дітей з внутрішнім інтер'єром стародавньої української хати та хатніми оберегами;

– виховувати любов до близьких людей, батьків, до України, до рідної домівки, народних джерел мудрості, звичаїв, традицій, обрядів;

– спонукати самостійно отримувати знання, розвивати вміння творчо мислити.

Наочне обладнання: українські костюми, рушники, ікони, вишивки, предмети українського побуту, посуд, меблі, скринька.

Музичне оформлення: фонограма пісні «Хато моя, рідна хато», «Нова хата», запис фільму «Українські хати».

Обладнання: проектор, екран, комп'ютерна техніка.

Місце проведення: шкільний історико-етнографічний міні-музей «Українська минувшина».

Тип уроку: комбінований

Хід уроку

I. Організаційна частина

Учитель. Привітаємось любесенько,

Усміхнімося радесенько.

І все в нас буде гаразд,

Урок принесе користь для нас.

II. Активізація пізнавальної діяльності

1. «Дерево очікувань та бажань»

Учитель. З давніх-давен нам відомо, що символом життя є дерево. Помічником на нашому уроці теж буде дерево пізнання, на якому листочки – це символи ваших очікувань від уроку. Прошу написати на них, про що ви мрієте дізнатись на уроці, чого очікуєте, а наприкінці уроку ми перевіримо, чи справдилися ваші сподівання.

III. Повідомлення теми і мети уроку

Учитель. У народі говорять, що людина за життя повинна збудувати дім, посадити дерево, виростити дитину.

Сьогодні ми поговоримо про українську хату, хатні обереги, дізнаємося, як будували наші предки свої хати, поринемо у давній світ українства.

1. Ти стоїш, небагата й непишна,

Виглядаючи з саду у луг.

Рясний цвіт обтрусили вишні.

На солом'яний твій капелюх.

2. Ти приймала і щастя, і лихо,

Поважала мій труд і піт,

З-під сірої теплої стріхи

Ти дивилася жадібно в світ.

3. Відчиняла ти лагідно двері

Для нового життя і добра.

Друзів кликала до вечері,

Рідна хато моя стара.

4. Все для мене тут рідне.

Стіни – білі, як сніг,
І віконце привітне,
І дубовий поріг.
5. І ряденця строкаті,
Й рушники на стіні, –
Навіть дим в нашій хаті
Рідно пахне мені.

Пісня «Хато моя, рідна хато»

IV. Вивчення нового матеріалу

1. Вправа «Асоціативний куц»

Учитель. Як ще по-іншому можна назвати хату? Доберіть назви:

- оселя;
- господа;
- домівка;
- будинок;
- дім.

2. «Криголам». Розминка

Учитель. А хата яка в нас?

- Хороша
- Акуратна
- Тепла
- Ажурна

3. Проблемна ситуація

Учитель. У мене відразу виникла проблема. Що таке хата? Батьківська хата?

Учні. Батьківська хата – це ...

4. Пояснення вчителя. У давнину люди будували хати з глини чи дерева вікнами до сонця. Дахи вкривали соломою та очеретом. Та головним вважалось обрати добре місце для хати. За звичаєм на чотирьох кутах майбутньої оселі клали по хлібині і трохи дрібних грошей, щоб щасливо жилося. В давнину на будівництво оселі йшло багато часу, більше року. І була хата не цегляною, а дерев'яною чи глиняною. Спочатку треба було навозити з лісу дерева. Потім усі рідні, близькі, сусіди допомагали будувати житло. Для будівництва хати вибирали дерева однакової висоти, які росли повільно.

Найкращою порою для рубання вважалися три місяці.

– Як ви гадаєте, в які місяці рубали дерева для будівництва хати? (*Грудень, січень, лютий, бо в цей час вони найтвердіші, найміцніші*)

– А чому не рубали влітку? (*В цей час по дереву рухаються соки, які роблять його крихким*)

Покрівлю хати із соломи чи очерету називали стріхою. Така хата взимку зберігала тепло, а влітку рятувала від спеки.

– Якого кольору глиняні хати? (*Білі*)

Біла хата. Це обов'язкова національна прикмета українців. У народі казали, що біла барва – це символ чистоти, морального здоров'я, душевної краси. Білі стіни добре гармоніювали з сірим солом'яним або дерев'яним дахом. Коли будівництво помешкання було закінчено, обов'язково плели вінок із квітів і ставили в хаті. А як входили вперше до хати, то брали із собою хліб, скатертину, рушник. За охоронців дому вважали ластівку, лелеку. В народі говорять: «Де лелека водиться, там щастя родиться». Про хату в народі складено багато прислів'їв та приказок. Починається хата з порога. В жодному разі не можна наступати на поріг або щось давати через поріг. Він вважається межею між зовнішнім світом і внутрішнім. Тому якщо не бажаєте поспілкуватися з мешканцями потойбічного світу, краще переступіть поріг і тихенько увійдіть до хати. Постійте хвилинку, а потім вклоніться і привітайтеся до неї: «Добрий день!». І все добро, радість і щастя, що живуть у цій хаті, огорнуть вас своїм теплом.

Перегляд фільму «Українська хата»

5. Фізкультхвилинка

Стоїть хата небагата,

(Руки на поясі і повертаються ліворуч – праворуч)

Солом'яна стріха,

(Долоні тримають над головою – наче стріха)

Причілочки у китицях,

(Руки ставлять полицкою)

Мальовані вікна,

(Розводять руки, показуючи вікна)

Обмазка підведена, а сама біленька.

(Знову руки на поясі, повертаються ліворуч – праворуч)

На подвір'ї, як барвінок, трава зелененька.

(Виконують присідання)

6. Вправа «Кубування»

Учитель. Настав час роботи в парах. Потрібно скласти прислів'я. На гранях куба розкидані слова, їх треба об'єднати в прислів'я.

1. Без господаря дім плаче, а без господині – хата.

2. Гість у дім – радість з ним.

3. Хату руки тримають.

7. Вправа «Ажурна пилка»

Учитель. Зараз ми попрацюємо в групах. Домашнім завданням було приготувати відомості про внутрішнє облаштування української хати. У нас є три групи доповідачів. Нагадую правила роботи в групах:

1. Говорити по черзі, не перебиваючи один одного.

2. Дотримуватися правила піднятої руки.

3. Працювати так, щоб не заважати іншим.

Перша група. Центром хати була красуня-піч: годувальниця, нагрівальниця, лікувальниця. Піч служила українському селянинові тричі: для опалення житла, як тепле спальне місце і для приготування їжі та випікання хліба. Піч в

українській оселі – духовний символ, вісь сімейного життя, що згуртовує та оберігає рід і родовід. Слово «піч» походить від слова «печера». І справді, піч має вигляд печери, склепіння якої освітлене відблисками вогнища. Вогонь у печі вважався священним. Господиня має ставитися до нього лагідно, про нього не можна казати нічого поганого, у нього не можна плювати, кидати що-небудь нечисте, з ним не можна бавитись. Піч називають «берегинею родинного вогнища». Господиня завжди охайно білила піч, в окремих регіонах України розмальовувала. За станом печі судили про охайність господині. «Яка піч – така й господиня», – казали люди.

Друга група. За піччю – дерев'яний поміст, піл для спання або ліжка. Під ним зберігалися хатні речі. Над полом вішали колиску для дітей. Співали колискові пісні (*співають колискову «Ходить сон»*). Там же були жердки, на яких висів одяг. Поряд із піччю, біля дверей, міститься вмонтований у стіні мисник для посуду. У ньому – посуд: глечики, кружки, дерев'яні ложки, глиняні миски. Індивідуальних мисок не було – вся сім'я їла з однієї, але кожен мав свою дерев'яну ложку зі спеціальною поміткою. Внизу під мисником на лаві зберігалися різноманітні мішалки, колотівки, збивачки, ополоники, копистки, макогони, качалки, пательні, друшляки, дощечки.

Там, де сходяться лавки, найпочесніше місце – покуть. Тут розміщувалися ікони, а також особливо цінні речі: свічки, свячена вода, молитовні книги, а також дідух, перев'язаний червоною стрічкою. В порядній хаті ніколи не сварились, аби не осквернити святі образи. Особливо дбали про оздоблення покуті – почесного червоного кута. Гість,

що переступав поріг української хати, знімав шапку і відразу кидав погляд на покуть. З покутем були пов'язані найвизначніші події в житті родини. За стіл на покуті саджали почесних гостей, дорогих людей, влаштовувалася перша після народження дитини купіль, на почесному покутньому місці вшановували на весіллі молодят.

Третя група. Між дверима і піччю стояли кочерга або коцюба, рогац і хлібна лопата, а коло мисника – віник, відро з водою. У кожній оселі обов'язково була скриня, де зберігали одяг. Ще в ній зберігалися родинні реліквії, тобто пам'ятні речі, що залишалися дітям на згадку про батьків. А також святковий одяг: вишиті сорочки, плахти, спідниці, хустки, безрукавки, свитки. Про одяг дбали всі. Святкові, а подекуди й буденні, сорочки мали вишивку. Нею прикрашали комірець, манжети, перед, подол. Старі люди казали, що вишивка боронила людей від злої і нечистої сили. Скрині були мальовані або різьблені, здебільшого квітками. Кожна дівчина мріяла про скриню, заповнену гарно вишитими та потрібними речами, які засвідчували її майстерність, працьовитість та розуміння краси. Скриня залишалася власністю дівчини, а пізніше жінки, на все життя. Скриню ставили у світлиці недалеко від столу.

Четверта група. У кожній оселі було багато рушників, бо рушник в українців був оберегом оселі. Гарні вишиті рушники слугували не тільки як прикраса, оздоба у хаті, вони мали велике практичне значення: рушник був скатертиною і вузликом, де зберігали харчі, утирачем, закутником (коли немовлятко купали, його загортали у вишитий рушник); рушником накривали хліб на столі, паску і крашанки на Великдень; господиня

накривала хлібну діжу, коли готувала тісто для випічки; на весільний рушник ставали молоді на щастя; рушниками прикрашали оселю під час свят. Рушник оберігав від усього злого.

V. Узагальнення та систематизація знань

1. Дидактична гра «Народознавче лото»

На дошці плакат «Внутрішнє оздоблення української хати». Діти відгадують загадки, обирають потрібні предмети і закріплюють на відповідному місці.

1. Б'ють мене ціпами, ріжуть мене ножами. За те мене отак гублять, бо всі мене дуже люблять. (*Хліб*)

2. Ходять, ходять, а в хату не заходять. (*Двері*)

3. Підтикане, підсмикане, всю хату збігало, під припічком сховалося (*Віник*)

4. Що за постіль, що висить на стелі? (*Колиска*)

5. Людей годує, сама голодна. (*Тарілка*)

6. Маю чотири ноги, в полотно вбирають, їсти й пити заставляють. (*Стіл*)

7. З землі робився, на кружалі вертівся, на огні пікся, на базарі бував, людей годував. (*Горщик*)

2. Завдання із скриньки

Учитель. У скрині приховане для вас цікаве завдання. Треба відгадати назви предметів і з виділених букв у відгадках скласти слово:

1. Як називається вишитий шматок тканини для оздоблення житла в українських оселях? (*Рушник*)

2. Як називається річ, що була покликана захистити від злих сил, забезпечувала здоров'я, добробут і спокій у родині? (*Оберіг*)

3. Земляна підлога, мазана глиною. (*Долівка*)

4. Яке магічне число використовували під час будівництва хати? (Три)

5. Поле скляне, а межі дерев'яні. (Вікно)

6. Як називається сільський одноповерховий будинок? (Хата)

Діти називають слова, які з'являються по черзі на екрані. На дошці записується ключове слово «РОДИНА».

Учитель. Хто ж проживає у хаті? (Родина)

Учитель. Батьківська хата входить у життя кожної людини як щось найсвітліше, найтепліше. І в ній завжди панує любов, тепло, злагода і українська пісня. Звучить пісня «Нова хата»

VI. Підсумок уроку. Рефлексія.

«Дерево очікувань та бажань»

Учитель:

– Що вам найбільше запам'яталося?

– Які відкриття ви зробили для себе?

– Які нові слова зацікавили й запам'ятали?

– Чи справдилися ваші очікування від уроку?

Учитель. Рідна хата! Оспівана в піснях, оповита легендами та переказами, вона буде завжди символом добра й надії, її незгасний вогник світлитиметься теплом маминої любові, вірою в добро, високою людяністю, одвічною сподіванкою на чисте небо над нами. Наша оселя, хатній пожиток, пісня, злагода, добре слово, спогад – це Берегиня роду. Бережіть її! Без минулого немає майбутнього!

VII. Оголошення результатів навчальної діяльності школярів

VIII. Домашнє завдання

Скласти кросворд (загадки або вікторину) до теми «Українська хата».

DOI: 10.30840/2413-7065.1(70).2019.162494

СТАРЧЕНКО Людмила Григорівна

вчителька початкових класів Одеського НВК «Гімназія №7 – спеціалізована школа I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови» Одеської міської ради Одеської області (Звання – спеціаліст вищої категорії, старший вчитель)

Урок з українознавства для учнів 2 класу

(розділ «Моя родина, мій рід», супроводжується відеопрезентацією)

Тема. Праця моїх батьків у родині. Мої обов'язки в родині

Мета: продовжувати формування умінь та прагнення до самопізнання, уявлень і понять про себе, свою родину. Поглибити знання учнів про сім'ю, основні обов'язки членів сім'ї, обов'язки дітей у родині. Розширювати уявлення про українську культуру та українця як працьовитого громадянина. Підвищувати навчально-розвивальну мотивацію, формувати почуття духовної єдності поколінь, вміння піклуватися один про

одного, навчати звертатися за допомогою до членів родини; спонукати дітей допомагати батькам та іншим членам родини; розвивати своє власне «Я», виховувати його громадянські почуття. Виховувати шанобливе ставлення до всіх членів родини, повагу до старших та почуття гордості за свій рід, любов до батьків, до рідної землі, до свого народу.

Ключові компетентності

Уміння вчитися: учень тримає в належному стані робоче місце, дотримується визначеного порядку виконання